

שלוש וארבע מי יודע: למה ליל הסדר סובב סביב המספרים שלוש וארבע?

מבנה סדר הפסח מעורר שאלה מסקרנות: למה הסדר סובב סביב המספר ארבע, מלבד המרכיב הכי חשוב – המצה – שבאה דווקא במספר שלוש?

המספר הדומיננטי הוא "ארבע": חכמים תיקנו לשנות **ארבע כוסות** לאורך ההגדה. **ארבעה פסוקים שונים** מצווים לומר את ההגדה ומלמדים שההסבר צריך להיות מכוון ל**ארבעה מיני בנים**. לארבע הבנים מקדימים **ארבע ברכות**, הבן מעלה **ארבע קושיות** ואוכלים **ארבע כזיתים מצה** לעיכובא.

1. המספר "ארבע" בסדר פסח: שותים ארבע כוסות יין. כנגד **ארבעה בנים** דיברה תורה, כי מצוות ההגדה נאמרת **בארבעה פסוקים שונים** ("כי ישאלך בנך מחר מה העדות החוקים והמשפטים", "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם", "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת", "והגדת לבנך לאמר"). לפני הזכרת ארבע הבנים בהגדה, מקדימים כעין **ארבע ברכות** ("ברוך המקום, ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא, כנגד ארבעה בנים דיברה תורה")¹. הבן מעלה **ארבע קושיות** ואוכלים **ארבע כזיתים מצה** לעיכובא (כזית המוציא למי שיש לו קערה, כזית למצוות מצה, כזית לכורך וכזית לאפיקומן)².

הסברים רבים לחשיבות המספר ארבע: תלמוד ירושלמי אומר כי ארבע כוסות תוקנו כנגד ארבע לשונות של גאולה, משום שגאולת מצרים כללה ארבע שלבים של יציאה מעבדות לחרות:

ירושלמי פסחים י,א ורבנו בחיי שמות ו,ו: ארבעה כוסות כנגד ארבע גאולות, שנאמר **'והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים** (שייפטרו משעבוד העבודה ובראש השנה בטלה העבודה), **והצלתי אתכם מעבדתם** (שייצאו מרשותם ותשלום מיסים וזה בטו ניסן), **וגאלתי אתכם בזרוע נטויה** (בקריעת ים סוף ואז ישתחררו מפחד רדיפת האדון) **ולקחתי אתכם לי לעם** (במתן תורה).

במדרש פסיקתא מובא הסבר מהותי למספר ארבע: "לכל אחד מהבנים ניתנה דרך להשיב כפי עניינו, שהרי **העולם נברא בארבע מידות בני אדם** - רשע, חכם, תם, ושאינו יודע לשאול". עד"ז ובאופן יותר גבוה מביא הרבי בהגדה: ארבע קושיות מה נשתנה הן כנגד ארבע עולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. ידוע ההסבר בתניא שיש ארבע אותיות בשם הוי', כנגד ארבע עולמות שמסמלים ארבע יסודות באישיות: עצם הנשמה, שכל, מידות והכוחות המעשיים.

השל"ה כותב כי ארבע כוסות מכוונות כנגד ארבע אימהות ומקשר כל כוס לאחת האימהות:

של"ה: ארבע כוסות הם כנגד ארבע אימהות: כוס הקידוש שמברכים 'אשר בחר בנו מכל עם', היא כנגד שרה שגיררה אנשים עם אברהם. כוס ה'מגיד' שמזכירים את המאבק בין לבן (אחי רבקה) ליעקב, היא כנגד רבקה שעזבה גילולי בית אביה. כוס ברכת המזון היא כנגד רחל, שיוסף בנה כלכל את ישראל. כוס ההלל כנגד לאה, שהייתה הראשונה שהודתה לה' ואמרה 'הפעם אודה'.

בא אחד מגדולי הפוסקים הראשונים, ה"מרדכי", ומעלה תמיהה גדולה: מדוע דווקא המרכיב החשוב ביותר בסדר פסח – המצה דאורייתא – באה במספר שלוש? הרי הרבה יותר מתאים לסמל את ארבע לשונות הגאולה באמצעות ארבע מצות, שהמצה היא דאורייתא והכוסות רק מדרבנן?

2. מרדכי תוספת לערבי פסחים: אם כן ליבעי ארבע לחמים (כנגד ארבע לשונות גאולה, שהרי המצה דאורייתא והכוסות רק דרבנן)? לכך יש מפרשים בירושלמי, שארבע כוסות הן כנגד ארבעה פסוקים שנאמר בהם ישועה ('מנת חלקי וכוסי', 'כוסי רויה', 'כוס ישועות' לשון רבים שהן שתיים).

¹ כך מביא הרבי בהגדה בשם שבלי הלקט: כיון שלא מתחילים את ההגדה עם ברכה על אמירת ההגדה (כדלקמן בפנים), מקדימים לה רמז של ארבע לשונות "ברוך", כנגד ארבע פסוקי ההגדה.
² זה לעיכובא, אבל לכתחילה טוב לאכול שני כזיתים מצה באפיקומן, אחד עבור הדעה שהאפיקומן זכר לפסח ואחד עבור הדעה שהאפיקומן זכר למצה הנאכלת עם הפסח (שולחן ערוך רבינו סימן תעזג).

המרדכי עונה, שהארבע כוסות מובאות מטעם נוסף של ארבע כוסות ישועה. אבל עדיין העיקר חסר מן הספר: מדוע המצה דאורייתא לא מציינת את ארבע לשונות הגאולה?

הכרח לומר שהסדר בנוי על שני מספרים חשובים: שלוש וארבע. כללות הסדר שייך למספר ארבע, מכל הטעמים הנ"ל, אבל המצה שייכת דווקא למספר שלוש.

אכן נאמרו טעמים ידועים: שלוש מצות נועדו עבור שלוש מצוות הסדר - מצה ראשונה ושניה ללחם משנה, כשמהמצה הראשונה אוכלים המוציא, מהמצה השניה אוכלים כזית מצה וכזית אפיקומן, והמצה השלישית לכורך. עוד מבארים ששלש מצות כנגד שלושה אבות, וכנגד כהן, לוי, ישראל.

אנו רוצים להרחיב בשני טעמים מיוחדים במינם למספר שלוש מצות. נתחיל עם הסבר עשיר ומעניין, לפיו המצות נועדו במקום קרבן תודה על ניסי יציאת מצרים, ונמשיך עם הסבר חסידי מקיף אודות מהות המספרים שלוש וארבע והקשר שלהם למצות ואבות, יין ואימהות.

ב. פרשת "צו" בשנה פשוטה היא תמיד "שבת הגדול", שמברכת את חג הפסח. כך כותב הטור סימן תנח: "בשנה פשוטה פ'קדו ופסחו' [פרשת "צו" לפני פסח], בשנה מעוברת 'סגרו ופסחו' [פרשת מצורע שמסגירה את המצורע לפני פסח]."

הקשר הבולט בין הפרשה לחג הוא בעניין קרבן התודה על הניסים. הפרשה מצווה את הקרבן וכך כותבים הראשונים ששלש המצות בליל הסדר הן רמז לקרבן תודה על ניסי יציאת מצרים.

בהמשך לפרשת הקורבנות שהתחילה בשבוע שעבר, פרשתנו מוסיפה חובת הבאת קרבן על ניסי הצלה שנעשו לאדם. קרבן התודה מובא על ארבעה מיני הצלה, שרמזים במילה "חיים" (טור סימן ריט): "סימן 'וכל החיים יודוך סלה' – 'חיים' הם חולה, יסורים [בבית האסורים], ים, מדבר".

קרבן תודה הוא ייחודי ומיוחד בין כלל הקורבנות. בנוסף לבעל החיים שבא לקרבן - פר, כבש או עז, מצרף בעל הקרבן כמות גדולה של לחמים והם שונים לגמרי משאר הקמחים שמובאים בקורבנות אחרים. ראשית, בעוד שיש איסור להביא מנחות מחמץ והן באות דווקא מקמח מצה, ככתוב "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו", קרבן תודה הוא יחיד³ שכולל מאפים מצה וחמץ. שנית, קרבן תודה מחייב כמות עצומה של ארבעים לחמים. שלישית, מנגד, זמן אכילתו קצר ביותר ליום ולילה.

ויקרא ז, יב: אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן וסולת מרבכת חלת בלולת בשמן: על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו ... ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר.

רמב"ם מעשה הקרבנות ט: לוקח עשרים עשרון סולת [כל עישרון כ-2.400 וביחד כ-48 קילו] ועושה עשרה עשרונים חמץ ועשרה מצה - העשרה של חמץ עושה מהם עשר חלות ... והעשרה עשרונים של מצה עושה מהן שלשים חלות - עשר מאפה תנור ועשר רקיקים ועשר חלות רבוכה בשמן עמוק.

לוקחים כמות גדולה של עשרים עשרונים קמח סולת, שהם כ-48 קילו ומחלקים לשניים: בחצי מהכמות מכינים עשר חלות חמץ, ובחצי הכמות השנייה מכינים שלושים חלות מצה (עשר מאפה תנור, עשר רקיקים משוחים בשמן ועשר רבוכה המטוגנת בשמן עמוק).

ובעוד שריבה הכתוב באכילתו – קיצר בזמן אכילתו: קרבן תודה יצא מכלל קורבנות הקדשים הקלים, שאכילתו ליום ולילה אחד, כך שצריכים לגמור את כמות הלחמים האדירה עד חצות הלילה.

המפרשים מוסיפים טעם מתוק בדיני הקורבן הייחודיים. הצמח צדק כותב כי קרבן תודה משלב "אין ויש" ולכן הוא יחיד שבא מצה וחמץ. כלומר: מצד אחד הוא גורם להרגיש "אין" בצל חסדי ה'. מצד שני, הוא מחייב להיות בעל גאווה בבחינת "יש". על מביא הקרבן להרגיש שהקב"ה שם אותו במרכז ורוצה בטובתו. קרבן תודה הוא אמירה שהקיום שלי חשוב וממלא בשמחה והכרת הטוב עמוקה.

³ מלבד קרבן שני הלחם בשבועות שבא חמץ ולא מצה, אבל קרבן תודה הוא יחיד שבא גם חמץ וגם מצה.

ספר הליקוטים צמח צדק ערך קרבנות/קסד: "בקרבת תודה צריך להיות עשר חלות חמץ, כי התודה היא חיבור אין ויש ועל ידי החכמה שהיא בחינת אין, יכול להעלות גם החמץ".

בדרך דומה מסביר הנצי"ב מוולוז'ין את כמות הלחמים הגדולה, לצד מיעוט זמן האכילה. הכמות מחייבת לקבץ חברים לחגוג את ההצלה ולעשות ממנה עניין גדול. לקיים מה שנאמר "וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו". בעוד שטבע האדם לבטל את חסדי ה' ולקבלם כמובנים מאליהם, ולהעצים דווקא את הנקודה השלילית בחייו ח", קרבן תודה מחייב להפוך את הראש: להיות בעל גאוה חיובי ולחגוג בהצלחתו בקיבוץ חבריו.

אכן, כיון שקרבן התודה יצא מכלל הקרבנות וכולל לחמי חמץ, אי אפשר להקריבו בימי הפסח ומנהג האשכנזים⁴ שלא לומר "מזמור לתודה" בימי הפסח ולא להזכיר באופן מפורש את הקורבן.

כאן בא ה"מרדכי" וכותב דבר מפתיע והוא נושא עיונו:

מרדכי סוף פסחים: צריך שלוש מצות זכר ללחמי תודה ... ובלחמי תודה היו שלוש מיני מצה והרביעית חמץ. ואף דלחמי תודה היו ארבעים חלות, מכל מקום אם אפאם בדיעבד ארבע חלות יצא.

עומד יהודי בליל הסדר וחייב להקריב קרבן תודה על ניסי הלילה. איזה עוד אירוע במהלך ההיסטוריה מחייב תודה כמו ליל הגאולה הגדול? לכן מביאים שלוש מצות זכר לקורבן תודה, שכן הקורבן בא משלושה מיני מצה ואחד חמץ ואי אפשר להביא חמץ. (אמנם מביאו רק ברמז ולא מזכיר במפורש את התודה, כמו באמירת "מזמור לתודה" שמזכיר הקורבן בפיו, ראו בארוכה לקו"ש יב/28 ואילך).

כאן אפשר להוסיף לעניות דעתי, מרגלית יקרה ומאירה מליקוטי שיחות, המסבירה שבעתיים את חובת הבאת קורבן התודה בליל פסח.

דוד המלך מקדיש פרק ארוך בתהלים, כדי למנות את ארבע החייבים להודות וחיותם על כל אחד: "ידו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם". מקרי ההצלה באים בסדר הבא: עובדי מדבריות, חבושי בית האסורים, חולים שהתרפאו ויורדי הים. תוספות מסביר כי סדר זה הוא לפי המסוכן ביותר תחילה. (הבעש"ט תיקן לומר מזמור זה בכל ערב שבת כדי להודות על ניסי השבוע).

תהלים קז: א. תעו במדבר בשימון דרך, עיר מושב לא מצאו ... וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב. **ב.** יושבי חושך וצלמות אסירי עני וברזל ... יוצאים מחושך וצלמות ומוסרותיהם ינתק. **ג.** כל אוכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות ... ישלח דברו וירפאם. **ד.** יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים ... יקם סערה לדממה ויחשו גליהם.

תוספות ברכות נד, ב ד"ה ארבעה: הפסוק נקט סדר המסוכנים ביותר תחילה.

עולה תמיהה בולטת בפירוש **רש"י בפרשתנו ז, יב:** אם על תודה יקריבנו – כגון יורדי הים, והולכי מדבריות, וחבושי בית האסורים, וחולה שהתרפא, שהם צריכים להודות, שכתוב בהן (בפרק התהלים הנ"ל) 'ידו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם'.

רש"י מציין לפרק התהלים הנ"ל, אבל משנה את סדר מקרי התודה ומקדים ראשון את מה שדוד **קבע אחרון:** בעוד שדוד הביא אחרון את "יורדי הים", רש"י מקדימו ראשון. מדוע? התמיהה גדולה שבעתיים לדברי התוספות, שדוד הביא אחרון בדווקא, מפני שהוא הכי פחות מסוכן?

גם צריך להבין, מדוע את שלוש מיני ההצלה הראשונים כתב רש"י בלשון רבים ואת האחרון – "חולה שהתרפא" – מביא בלשון יחיד?

הרבי כותב הברקה נפלאה: רש"י סבר שמשנה רבינו היה דרשן טוב. לכן כשלימד לישראל את דיני קרבן תודה, לימדם כפי שאירעו להם עצמם. בבחינת "בדידי הוא עובדה". משה לא מסר סתם הלכות תיאורטיות באוויר, אלא קישרם אליהם בצורה **רלוונטית**, כפי שהם היו גיבורי הסיפור. כיון שכן, משה מנה את סדר האירועים כפי **שאיירעו להם עצמם ביציאת מצרים:**

⁴ הבית יוסף כותב (סימן רפא) שאין אומרים אותו לשם קרבן תודה, אלא לשם הודאה ואפשר גם בימי הפסח.

תחילה פגשו את הים הגדול וחצוהו בנס עצום. אחר כך נכנסו למדבר הגדול, ואחרי חטא המרגלים, הפך המדבר לבית אסורים של ארבעים שנה. כל זה קרה לכלל ישראל ולכן הביאם רש"י בלשון רבים. בנוסף, היו יחידים בישראל שחלו בבריאות לא עלינו, ולכן הביאו רש"י לבסוף ובלשון יחיד⁵.

ליקוטי שיחות יב/24: מובן בפשטות שכאשר מטילים על אדם חיוב, הנה אם 'בדידי' הווה עובדה', נקל לו ביותר להבין פרטי העניין וטעם החיוב. לכן כאשר הגידו לבני ישראל החיוב להביא קרבן תודה, מסתבר לומר שאמרוהו להם ע"ד שאירע להם עצמם. זה הסדר שהובא ברש"י: עברו את הים, אחר כך הלכו במדבר, ואחר כך גזר עליהם הקב"ה להיות סגורים במדבר כחבושי בית האסורים. לבסוף אמר להם בלשון יחיד 'חולה שנתרפא', שאירע ליחידים בישראל.

בכך מובן שבעתיים לענ"ד, חובת הבאת תודה בליל פסח הרמוזה בשלוש המצות. שכן כל ארבע מקרי ההצלה אירעו להם ביציאת מצרים וחייב להודות עליהם. בהערה הוספנו להמתקת העניין⁶.

ג. המהלך הזה – ששלוש המצות באות לקרבן תודה – מיישב שתי שאלות מתבקשות בליל הסדר.

א. הבן שואל: "מה נשתנה הלילה הזה? שבכל הלילות אוכלים חמץ ומצה (או "חמץ או מצה"), הלילה הזה כולו מצה". עולה התמיהה: מתי אוכלים בכל הלילות חמץ ומצה? מי אוכל מצה במהלך השנה? למה לא נאמר רק "שבכל הלילות אוכלים חמץ", כמו בקושייה הבאה: "שבכל הלילות אוכלים שאר ירקות" ולא 'שאר ירקות או מרור'?

החתם סופר מביא רעיון חזק: הבן יוצא מנקודת הנחה שהמצות באות כקרבן תודה על נסי ההצלה ולכן שואל: הרי קרבן תודה מיוחד בכך שבא מלחמי מצה וחמץ ולמה הלילה הזה כולו מצה?

3. דרשות חתם סופר לפסח ד"ה שבכל: 'שבכל הלילות אוכלים חמץ ומצה' - אימתי אוכלים כן חמץ ומצה? אלא שזה הקרבן בא על פדות נפשנו מצרה ומביא בקרבן תודה ארבעים חלות – שלושים מצה ועשר חמץ ולכן הלילה הזה שהוא גם קרבן כעין תודה, מאי טעמא לא נאכל חמץ עם מצה?

ב. סדר ליל פסח מעלה תמיהה יסודית, שהאריכו בה רבותינו בכל הדורות: איפה הפתיחה הקבועה של מעשה מצווה? איך בעל ההגדה, שבנה מסכת מפוארת של תולדות ישראל מאז בחירת אברהם אבינו בעבר הנהר ועד ההגעה לארץ ישראל, שכח את הברכה שאומרים בפתח כל מעשה מצווה - 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו לקרוא את ההגדה'? במה זה שונה ממגילת פורים שבירכנו 'על מקרא מגילה' ומקריאת ההלל שמברכים 'לקרוא את ההלל'?

הרבי מביא בהגדה את תשובת הרא"ש, שההגדה כולה היא ברכה אחת ארוכה על נסי ה' ואין צריך לברך ברכה על ברכה. כמו שאין מברכים על ברכת המזון או קידוש. חובת הברכה היא רק כשעושים מעשה נייטרלי שלא ברורה תכליתו. קריאת מגילת אסתר יכולה להתפרש כחגיגת פולקלור היסטורית וגם קריאת ההלל יכולה להיראות כאמירת תהלים שגרתית. לכן מקדימים ברכה כדי ליעיד את המעשה לחובת המצווה, אבל ההגדה מדברת בעד עצמה.

בנוסף לכך, השפת אמת מגור כותב הסבר אנושי, שמתחבר ככפתור ופרח לרעיון הכרת הטוב העומד בבסיס הבאת שלוש המצות (להאיר שיסוד הרעיון מובא בהקשרים אחרים במאמר ושיחת אדמו"ר, השמים כסאי תשל"ו הערה 58 ולקו"ש ז' 135 ואילך⁷): הגדה של פסח היא הודאת הכרת הטוב

⁵ ומה שהיו תחילה במצרים והיה בית אסורים בשבילים, מבאר שם שזה היה עוד לפני שהפכו לעם ואין להודות על זה בשם כלל ישראל.

⁶ להמתיק לחידודא: בספר "אזנים לתורה" (הגאון רבי זלמן סורוצקין) מפרש שלחמי המצה מכוונים כנגד ג' מיני ההצלה הראשונים ולחם החמץ מכוון כנגד החולה המסוכן. שכן ההצלה ממקרי ההצלה האחרים מתרחשת ברגע, בניגוד לחולה שמתרפא בהדרגה ובמשך זמן, כמו החמץ שתופח בהדרגה ובמשך זמן. בכך מובן יותר לענ"ד, מה שמביאים ג' מצות ונמנעים מלחם החמץ. שכן לדברי רבינו בפנים, החולי היה רק אצל יחידים בישראל ואין טעם להודות עליו כסדר אצל כלל ישראל.

⁷ עוד ביאר בספר הנ"ל, שהחולים התרפאו במתן תורה ומודים עם קרבן שני הלחם שבא חמץ בחג השבועות. הרבי מבאר שם את סדר ההנאה מפירות חדשים: כשיהודי נוטע עץ פרי, בשלוש שנים ראשונות, הפירות עורלה. בשנה הרביעית מקיים מצוות "נטע רבעי": עולה לירושלים ואוכל הפירוש בקדושה. ואילו בשנה

שנשפכת מעומק הלב. וצורת ההודאה הנעלית היא זו שבאה באופן **ספונטאני** ולא בתור חיוב "וציונו". גם אם ה' לא היה מצונו, היינו אמורים להיות בני אדם הגונים ולשיר ולהודות על נסי הלילה.

על דרך שאין מברכים "וצונו" על כיבוד הורים. כשיהודי מקבל טלפון מאימו, לקנות עבורה חלב במכולת או להסיע לחתונה של חברים, הוא לא מקדים לברך "אשר קדשנו וצונו על כיבוד אב ואם". הוא פשוט הולך למכולת ומביא חלב. **[חסידיים מיישבים בחיך: אם יצטרכו ברכה על כיבוד הורים, חסיד ילך לטבול במקווה קודם ובינתיים עלולה האימא לגווע מרעב...]**. מפרש השפת אמת שכיבוד הורים הוא להיות מענטש. להביע רגשי תודה לאדם שחייבים לו הכול. והבעת הכרת הטוב השלמה היא דווקא כשנשפכת בטבעיות, כרגש טהור שממלא מח ולב ולא בהקדמת "וצונו".

כל שכן וקל וחומר ביחס לליל פסח: איך אפשר למצוא מילים לבטא ההודאה הספונטאנית בלילה זה? הרי זה ליל ה'חזק' הגדול בשנה. הנס הכי גדול בהיסטוריה הוא **אנו עצמנו**. הלילה, לפני 3337 שנה יצאנו ממצרים. היינו מוקפים באימפריות אדירות שלא הייתה כל יכולת לגבור עליהם, כמו שצעקו המרגלים "כי חזק הוא ממנו". חלפו השנים ואיפה כולם? היכן המצרים, האשורים, הבבלים, הפרסים, היוונים והרומים? קרה להם מה שקורה לכל אומה: היא נעלמת אחרי דורות. נוצרות אומות מודרניות שמשכיחות את הקודמות. הכלל ההיסטורי אומר: **אדם מת ואומות מתפוגגות**. אדם הוא זמני ואימפריות זמניות. האומה היחידה שראתה את כולן, סבלה מכולן והתגברה על כולן היא ישראל.

עד"ז מבאר המהר"ל נקודה עצומה: הלילה הזה נקרא "ליל הסדר". אבל איזה "סדר" הלילה? הרי זה ליל ה**אי-סדר**? ליל הבלגן... כשמתאספים כל הנכדים אצל סבא וסבתא ונאבקים להיות הראשונים שאומרים מה נשתנה, והיין נשפך על השולחן, והרצפה שחורה מהמצה והחרוסת...

אלא זה הלילה **שעושה סדר בראש ובחיים**. הלילה מוכיח מעבר לכל ספק שיש מנהיג ומסדר, קברניט ורב חובל. אם 3337 שנה אחרי יציאת מצרים, אנו אוכלים את אותה מצה ואותו מרור, קוראים אותה הגדה ונשענים על אותה הסיבה – מוכרח שיש לעולם מנהיג.

משפט חזק אומר: **אם אתה רוצה לדעת כמה רע – תקרא עיתונים**. אבל אם רצונך לדעת כמה טוב – **תלמד היסטוריה**. ובענייננו: **אם אתה רוצה לדעת כמה טוב באמת – תלמד הגדה של פסח**.

בהערה⁸ הובא סיפור מושלם.

החמישית מותרים הפירות לאכילה בבית. וכל אחד מתפלל, האם יהודי יורד בדרגה אחרי ארבע שנים של התקשרות לקב"ה דרך ערלה ונטע רבעי?!

אלא בשנה החמישית מגיע יהודי לשיא הקשר עם הקדושה. הוא מודה **מעצמו, בביתו**, על הפירות, ללא שנצטווה ובכך מחבר עליונים ותחתונים ומוכיח שהטבע עצמו הוא קדושה.

⁸ גיליון 'הסיפור שלי', jem, 400: הגברת אסתר שטרנברג, עומדת בראש אגף "מבצע נרות שבת" מטעם נשי חבד בניו יורק. אחרי הסתלקות הרבנית חיה מושקא שניאורסון ע"ה, היא נקראה להתייצב בפני הרבי. הרבי העניק לה 470 דולר, כמניין אותיות השמות "חיה מושקא" והרעיף ברכות על העוסקות במבצע נש"ק.

גברת שטרנברג החזיקה את התרומה של הרבי והחליטה לחשוב מחוץ לקופסה. היא שכרה משבצת קטנה בתחתית עמוד השער של העיתון החשוב "ניו יורק טיימס" ומדי שבוע הייתה מפרסמת את הטקסט הבא: "נשים ובנות יהודיות מדליקות נרות שבת, לא יאחר משעה למידע נוסף חייגו לטלפון ...". כך נהגה מדי ערב שבת במשך עשר שנים רצופות, עד שעלות המודעה הלכה ותפחה והיא לא הייתה מסוגלת לעמוד בה. הגיע הראשון לראשון 2000, תחילת המילניום. השנה החלה בשבת קודש ובמוצאי השבת היא מקבלת טלפון מופתע ממר גרוס, שהיה איש הפרסום שלהם: "ראית את השער של הניו יורק טיימס היום?! לך מהר לראות". העיתון יצא במהדורת מילניום מיוחדת, שנפרשה על שלושה עמודי שער. עמוד השער הראשון, שיחזר את הכותרות שהעסיקו את העולם מאה שנה לפני כן, ב-1 לינואר 1900. בעמוד השער השני הופיעו החדשות האקטואליות לאותו יום - 1 לינואר 2000. ובעמוד השער השלישי, פורסמו הכותרות העיתידיות שיעסיקו את העולם בעוד מאה שנה. היו שם נושאים בדיוניים, כמו השליטה הטכנולוגית במזג האוויר, דיון מעמיק האם לרובוטים יש זכות הצבעה בבחירות, ומודעת "ברוכים הבאים למדינה ה-51 של ארצות הברית: קובה!". בתחתית העמוד, בצד שמאל, הופיעה מסגרת מלבנית קטנה: "זמן הדלקת נרות לנשים ובנות יהודיות באזור ניו יורק, היום יום שישי, 1 לינואר 2100, בשעה 4:39pm".

גברת שטרנברג הייתה המומה. היא כבר שנים לא עומדת בקשר עם מחלקת המודעות של הניו יורק טיימס ומי שילם על המשבצת הזו? ולמה המודעה נכנסה בעמוד השער הבדיוני של עוד מאה שנה ולא בעמוד השער של היום הזה? מר גרוס פנה אל אנשי העיתון והם השיבו: "ערכנו דיונים ממושכים אודות הנושאים העתידיים שיעסיקו את העולם עוד מאה שנה. לא הצלחנו להגיע להסכמה כי לך תנחש כמה יתקדם העולם במאה שנה.

מהר"ל גבורות ה': "רמז בלשון 'ליל הסדר', כי כל מה שאירע לבני ישראל מאז נעשו לעם ביציאתם ממצרים ועד היום - אין בו מקרה, כי אם כל הקורות הן **בסדר ובהשגחת הבורא**".

לכן אין מברכים בלילה זה - שעיקרו קרבן תודה להכרת הטוב - "וצונו על מקרא ההגדה".

כלי חמדה דברים קונטרס אחרון בשם השפת אמת: "אין מברכים על סיפור יציאת מצרים, משום שגם מצד השכל אנו חייבים להודות ולהלל וגם אם לא "ציונו" היינו חייבים לעשות על פי השכל".

עד כאן הסבר אחד אודות הקשר בין המספר שלוש למצה. מכאן נמשיך עם תפיסה חסידית מקיפה בעבודת האדם, אודות הקשר בין המספר שלוש לשלוש מצות ולשלושה אבות, לעומת המספר ארבע ששייך לארבע כוסות ולארבע אימהות. העניין מתבאר בארוכה בליקוטי שיחות כו/43 ואילך.

ד. איך משתנים? כיצד עוברים תהליך צמיחה של שחרור תודעתי מהמועקות ויציאה לחרות. המצה והיין משקפים את תהליך הטיפול הפסיכולוגי, שעברו בני ישראל מיציאת מצרים עד מתן תורה.

יציאת מצרים הייתה אתגר טיפולי שאין כדוגמתו: לחלץ עם מ-210 שנות עבדות ולרומם אותם לתפיסה עצמית נעלית של עבדי ה'. עם שחי שלושה דורות ב"ערוות הארץ", במקום הנמוך בעולם שיהודי ירא שמים מאבד את עצמותו שם אחרי זמן קצר והם חיו שם למעלה ממאתיים שנה.

אברהם ושרה יורדים למצרים ולוקחים את שרה למלך. כשמשחררים אותה במעשי ניסים, המלך מתריע: "הנה אשתך קח ולך - לך ואל תעמוד שהמצרים שטופי זימה הם". זוג מבוגרים כאברהם ושרה ועליהם לברוח בלי לעמוד, כי יהודים יראי שמים אינם יכולים להתעכב רגע בערוגת הזוהמה של מצרים. יוסף יורד וקופץ עליו הניסיון של אשת פוטיפר. לאורך חיי "בנות צעדה עלי שור", שהיו עומדות על חומת מצרים לראות ביופיו. זה המקום בו חיו ישראל שלושה דורות.

האתגר הגדול הוא **להוציא את מצרים מישראל**. קל להוציא את ישראל ממצרים ולהזיז אנשים מבחינה גיאוגרפית, אבל איך מחלצים אנשים מתפיסה תודעתית של "הללו עובדי זרה והללו עובדי עבודה זרה, הללו מגלי עריות והללו מגלי עריות". משה רבינו אומר מלים איומות בתיאור האתגר שעמד לפניו: "לקחת גוי מקרב גוי". הוצאתי 'גויים' מקרב גויים כביכול, שכן עם ישראל היה נראה כחלק מגויי מצרים ורק היה בייחוסו מוצא יהודי, מקרב שלוש האבות.

המצה היא השלב הראשון לחירות: המצה שנאפתה בחיפזון וללא בשלות, המצה חסרת הטעם היחסי, מסמלת את השלב הראשון בכל תהליך גאולה: קריעה עצמית וברירה מהמקום הישן. אין זמן להמתין להרמוניה, להסכמה ולהזדהות פנימית, אלא מקבלים באמונה את הבטחות ה' וקורעים את עצמנו בכוח מההרגלים הישנים. המצה מסמלת את הגאולה שהתרחשה **מלמעלה**, בלחצו של הקב"ה, וללא תהליך פנימי תומך מצד **המטה**.

היין מסמל את השלב השני והארוך: חמישים יום אחרי יציאת מצרים, עם ישראל עומד למרגלות הר סיני ומתחיל תהליך צמיחה מלמטה של שינוי והתקדמות תודעתית. התורה מעבירה תהליך של בניית אידיאולוגיה ושכנוע מתמיד של המטה. יהודי שלומד תורה, הופך מ"**תלמיד**" ל"**חכם**", **מעבד לבן**, **ממאזין לשותף**. התורה חודרת בשכל וכלי הדעת ויוצרת הליך שכנוע, שמחלחל אל הלב ומעורר רגשות מתאימים של אהבה ויראה והרגשות דוחפים לדיבור ומעשה מתאימים.

לפני הלימוד, האדם עושה בשביל הקב"ה, אבל אחרי הלימוד הוא עושה **בשביל עצמו**, כביכול. כי העצמי השתכנע שהתורה כוללת כל הטובות והוא משתוקק להשתייך אל הטוב האמתי.

תהליך ההתפתחות התודעתית בא לידי ביטוי ביין, שהוא מלא טעם עשיר, מרווה ומשמח. שמחה יכולה לבוא רק מתוך הסכמה פנימית של המטה ולא בקבלה מלמעלה.

רעיונות עלו וירדו, כל עורך הציע כיוון אחר, אבל על נושא אחד הייתה תמימות דעים: גם בעוד מאה שנה, נשים ובנות יהודיות ידליקו נרות שבת..."

ההבדל בא לידי ביטוי בארבע לשונות הגאולה: שלוש הלשונות הראשונים מסמלים את היד היורדת מלמעלה לסחב אותם ממצרים, כמעט בכוח – "והוצאתי, והצלתי, וגאלתי". ואילו הלשון הרביעית המדברת על מתן תורה, מסמלת את ההזדמנות היורדת מטה, לצמוח ולשגשג בחזרה: "ולקחתי אתכם לי לעם". אתם עצמכם תהפכו להיות העם הגאה והמייצג של השכינה בעולם.

כמובן, אין מדובר במספר סתמי של שלוש וארבע, אלא בהבדל מהותי הבולט בעצם המספרים הללו. המילה "גימל" מזכירה את המילה "גומל", שמדגישה את חשיבות ה**נותן** (מלמעלה) וגם צורתה הפונטית היא קו תחתון הנמשך קדימה ומסמל את חסדו של הנותן. המילה "דל"ת", לעומתה, מזכיר את המילה "דל", שהוא החלק של **המקבל** שסופג את ההשפעה. גם צורתה היא קו קטן משוך אחורה, להראות את הימשכות המקבל לספוג את השפע לעצמו.

הקשר אל האבות והאימהות מובן היטב: "אבא" הוא המשפיע ומעניק רק טיפת שפע. ואילו "אימא" היא המקבל ויוצרת את אישיותו השלמה של הילד, כולל מוחין, מידות וכלי המעשה. לכן האבות שייכים למספר שלוש ואילו האימהות למספר ארבע.

זה המסר העמוק בבסיס ליל הסדר: כדי לצאת ממצרים, אנו זקוקים גם לשלוש מצות כנגד שלוש האבות וגם לארבע כוסות יין כנגד ארבע האימהות. תהליך הגאולה נפתח עם מצה חסרת טעם יחסי הנאפית בחיפזון, שעיקר כוחה הוא מהנתינה של המשפיע. אז מגיע תורו של המקבל, להיכנס למשחק ולצמוח משלוש לארבע – ממקבל למזוהה ומשוכנע בעצמו בכוח לימוד התורה. מה שמשתקף בארבע כוסות היין המשמחות ובתפקידן ההיסטורי של ארבע האימהות.

4. תוכן מליקוטי שיחות כו/44 ואילך: מובא בספרים שעם ישראל לא היה ראוי לגאולת מצרים ואם היו נשארים רגע, היו שוקעים ח"ו בחמישים שערי טומאה. אלא שהקב"ה 'שלף' אותם משם 'כהרף עין'. שלימות גאולת מצרים הגיעה במתן תורה, כאשר יצאו בשלמות מהטומאה ונעשו 'גוי קדוש'. שני השלבים באים לידי ביטוי במצה ויין: המצה שנאפתה בחיפזון, ונקראת 'לחם עוני', מסמלת יציאה ללא טעם והתלהבות, אלא רק מצד המשיכה של **העליון**. היין מלא הטעם, שאומרים עליו שירה בשמחה, הוא זכר לחירות השלמה, מצד הפנמת והזדהות **התחתון**.

ההבדל מתבטא בארבע לשונות הגאולה: שלוש הראשונים באים מלמעלה – 'והוצאתי, והצלתי, וגאלתי', בעוד שהרביעי מזכיר את השינוי שחל גם בישראל: 'ולקחתי אתכם לי לעם'. לכן המצה באה במספר שלוש והיין במספר ארבע. בעומק יותר, ההבדל מתבטא בעצם המספר שלוש – ג', כמו "גומל" מלמעלה, וקשור עם האב שמשפיע טיפה שלמעלה מציור הבן, לעומת המספר ארבע – דל"ת, מלשון "דלות", שמזכיר את המקבל, כמו האם שהופכת את הטיפה לאדם שלם עם שכל ומידות.

כמובן, הדברים נושאים מסר עצום ביחס לעיקר מטרת הלילה – חינוך הבן: חינוך הוא לא לסחוב בכוח לבית הכנסת ולא לתת נאומים מליציים. חינוך הוא **להאזין ולמשוך את לב הילד**. לגרום לו להעריך את המסר ולרצות בו מצד עצמו. זאת הדרך בה פועלת הגדה של פסח: היא מעמידה את הילד במרכז, היא מעבירה מסר רלוונטי, היא מסקרנת ומעודדת את הילד לשאול שאלות.

ההגדה היא **הספר שפיצח את השיטה**. היא הספר היהודי המצליח בהיסטוריה, שכל עם ישראל מקיים ליל הסדר וזוכה לפתוח אותה ולהעבירה לדור הבא. עלינו להמשיך את שיטת החינוך ההגדתי לכל השנה ולקיים תהליך חינוכי, שמאזיב, מלהיב ומסקרן והילדים שלנו יימשכו בהתאם.

הנה סיפור מדויק שאין מחכים ממנו (רבים השיב מעון א/118): לפני כמאה שנים הייתה נדידה של יהודים ממזרח אירופה לארצות הברית. הפוגרומים, האנטישמיות ושתי מלחמות העולם, הניסו רבים מרחובות השטעטל אל העולם החדש. אלו היו הימים היפים של צמיחת התעשייה באמריקה, כאשר 'הזהב צמח על העצים' ורבים התעשרו היטב. אולם במקביל לצמיחה הגשמית, הייתה צניחה רוחנית, ניסיונות בשמירת שבת אשר גרמו לדור השני והשלישי להתרחק ממורשת בית אבא.

מעשה בסבא ונכד שנכנסו לפגישת יחידות אצל הרבי. הסבא היה יהודי מהשטעטל, והנכד היה דור שלישי באמריקה. בערב בר-המצווה לקח הסבא את הנכד לקבל ברכה. אחרי שיחה קצרה עם הסבא באידיש, הרבי פנה אל הנכד באנגלית ושאל שאלה מפתיעה: איזו קבוצת ספורט הוא מחבב? - בייסבול.

הרבי שאל את הילד אם הוא הולך לראות משחקי בייסבול של קבוצות גדולות? והילד השיב בוודאי. הרבי המשיך ושאל: מי הקבוצה שמנצחת במשחקים בדרך כלל? הילד שמח ללמד חכמה את הרבי ואמר בידענות: "ראב"י, אין כללים בספורט, מי שמשחק יותר טוב הוא מנצח".

הרבי פנה אל הילד בחיוך רחב ואמר: "גם בתוך הלב שלך יש שני שחקנים: יצר טוב ויצר הרע. כל אחד מנסה למשוך אותך אל הצד שלו. אך תזכור תמיד את המסר שאתה לימדת: אין כללים בספורט. מי שמתאמץ לשחק יותר טוב הוא מנצח". היחידות הסתיימה והילד חזר לענייניו.

חלפו שנים והוא נער בן 16. הכיתה זכתה בפרס יוקרתי, לבלות סופשבוע בניו אורלינס והוא סיפר להורים על הפרס החלומי. להפתעתו, ההורים התנגדו. בסוף השבוע חל יום כיפור והם הקפידו ללכת לבית הכנסת. הילד לא הבין מדוע יום כיפור חשוב מכל יום אחר והכריז כי הוא נוסע. הוויכוח החרף וההורים החליטו להשאיר את ההחלטה בידי. כלומר, להשלים עם זה שהוא נוסע.

ביום חמישי, ערב לפני היציאה לטיול, הוא ישב אצל חבר וצפה במשחק בייסבול. המשחק היה צמוד ובסופו ניצחה הקבוצה הלא צפויה. הפרשן המלומד קם והכריז בפני צופי הטלוויזיה: "זה היופי בספורט, מי שמשחק יותר טוב הוא מנצח". המילים הכו בראשו של הנער. הוא שמע אותן פעם. פתאום ראה מול עיניו את עיניו הטובות של הרבי אומרות לו: "זכור תמיד, אתה נמצא במלחמה בין שני יצרים ומי שמשחק יותר טוב הוא המנצח". הוא לא נסע לטיול.

זאת חוכמת החינוך: הרבי היה יכול לומר לו וארט שגרתי בפרשת השבוע וזה היה נכנס מאוזן אחת ויוצא מהאוזן השנייה. אבל הרבי רצה לקדם אותו ממצה ליין, משלוש לארבע, מאבא לאימא. להיות בעצמו המסר שבוקע מתוך תוכיותו והדרך לשם היא באמצעות מסר המדבר למוחו ומעורר את ליבו.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**